

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора Шаульської Л. В.

на дисертаційну роботу Ільч Людмили Миколаївни:

«Структурні трансформації транзитивного ринку праці:

теорія і методологія регулювання», подану на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дослідження

Динамічні трансформаційні зрушення сьогодні з різним ступенем інтенсивності відбуваються у більшості сфер суспільного життя, що обумовлює нестабільність та невизначеність соціально-економічного розвитку України через втрату узгодженості між характером та темпом змін соціальних інститутів, сегментів ринку, територій, видів економічної діяльності. Враховуючи, що процеси формування і використання людських ресурсів є об'єктом впливу системи соціальних інститутів та загальноекономічних трансформацій, очікуваними є протиріччя між основними суб'єктами ринку, загострення соціальних ризиків у цій сфері. Більшість соціальних ризиків обумовлені розбалансованістю ринку та проявляються у зниженні рівня доходів населення, непродуктивній зайнятості, зростанні соціальної напруженості в суспільстві.

Існуюча модель національного ринку праці сьогодні лише частково відповідає багатовимірній і суперечливій реальності та дуже обмежено піддається прогнозуванню та регулюванню саме через високий ступінь невизначеності щодо напрямів та особливостей трансформації, що зумовлює труднощі методологічного і прикладного характеру. Отже, актуальною є потреба пошуку та розвитку нових методів і важелів регулювання зайнятості в умовах трансформації на основі теоретичного аналізу та системного наукового дослідження. Вирішенню цього сучасного важливого завдання присвячена дисертація Л.М. Ільч.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Актуальність дослідження додатково засвідчує тісний зв'язок проблематики дисертації з тематикою науково-дослідних робіт, які виконувалися впродовж останніх п'яти років в Інституті демографії та соціальних досліджень імені В.М. Птухи НАН України, зокрема: «Модернізація соціальних функцій держави» (номер державної реєстрації 0113U0045, 2013 р.); «Соціальні інновації: потенціал та реалізація» (номер державної реєстрації 0114U004071, 2014 р.); «Інноваційні перспективи структурних трансформацій ринку праці в умовах модернізації економіки» (номер державної реєстрації 0112U006751, 2013–2015 рр.); «Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку в Україні» (номер державної реєстрації 0116U007185, 2016 р.). У рамках зазначених тем за безпосередньою участю дисертанта оцінено освітньо-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці України; досліджено теоретико-методологічні підходи до вивчення

структурних трансформацій ринку праці й удосконалено методологію їх дослідження; розроблено пріоритетні напрями модернізації національної системи профільної освіти, систему заходів щодо забезпечення стійкого розвитку інноваційного людського капіталу, механізм активізації інноваційного компонента взаємодії ринку праці та освітньої системи й визначено напрями реалізації інноваційних перспектив трансформації ринку праці, заходи щодо оптимізації роботи Державної служби зайнятості України.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація Ільч Людмили Миколаївни має логічну структуру, розкриває сучасні підходи до вивчення структурних трансформацій транзитивного ринку праці, висвітлює теоретичні, методичні та практичні аспекти його регулювання. У роботі здобувачем визначено широке коло наукових і практичних завдань, реалізація яких дозволила отримати результати, які створюють наукову новизну, практичне значення та наявність предмету захисту.

Достовірність та аргументованість отриманих наукових положень і результатів зумовлюється коректним використанням автором фундаментальних положень економічної теорії, сучасних теорій, пов'язаних з соціально-трудою сферою, наукових праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених у сфері регулювання ринку праці.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції мають наукову обґрунтованість, що підтверджується логікою наведених доказів, мотивованим використанням теоретичної, практичної і законодавчої бази. Для вирішення поставлених наукових завдань у роботі використано комплекс сучасних інструментів та методів, зокрема: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, діалектичний, абстрактно-логічний, історичний методи, а також методи соціологічного опитування і багатовимірного статистичного аналізу (експертних оцінок та класифікації, кореляційного аналізу, статистичного моделювання). Застосування сукупності зазначених методів здійснено логічно, обґрунтовано та на високому науковому рівні.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що представлена дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, характеризується достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності положень, висновків та рекомендацій.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Вивчення дисертації і праць здобувача, аналіз ґрунтовності наукових положень дозволяють зробити висновок, що в процесі вирішення завдання отримано комплекс нових наукових результатів.

Перш за все, це наукові результати теоретичного характеру, які формують нові концептуальні засади дослідження транзитивності ринку праці:

систематизовані ознаки транзитивності ринку (с. 55) та чинників, що обумовлюють подібний стан; обґрунтовано визначення транзитивного ринку праці у вузькому розумінні (*система взаємодії попиту та пропозиції праці, що*

характеризується періодами нестабільності та зумовленими нею постійними змінами змісту і характеру праці, форм, видів та статусів зайнятості, регламентації робочого часу, технічного оснащення робочих місць та вимог до якості робочої сили) та широкому (як динамічну систему соціально-трудова відносин, норм та інститутів, спрямована на декомодифікацію праці, модернізацію робочих місць, встановлення нових правил використання та реалізації людських ресурсів, активізацію критичних переходів упродовж трудового життя, забезпечення мобільності робочої сили, гнучкості зайнятості та мінімізацію соціальних ризиків) (с. 56, с. 490-491);

розроблено теоретико-методологічні засади аналізу структурних зрушень ТРП з урахуванням форм, особливостей транзиту робочої сили та її життєвих циклів, деталізовано зміст та умови транзиту робочої сили залежно від зміни характеру зайнятості та тривалості робочого часу, вибуття з ринку праці, а також повернення до нього (с. 42–51). Саме ці положення стали підставою для виявлення соціальних ризиків та розробки ефективних стратегій регулюючого (профілактичного) впливу.

Серед результатів методологічного/методичного характеру слід зазначити такі:

методичний інструментарій для оцінювання чисельної, цінової, функціональної та інституційної гнучкості ТРП, що дозволяє якісно діагностувати ступінь гнучкості (жорсткості) ТРП, глибше проаналізувати трансформації в його структурі та посилити наукову й інформаційну обґрунтованість управлінських рішень у соціально-трудова сфері (с. 66-68; Додаток Б);

систематизація статистичних показників оцінювання структурних зрушень ТРП за метою вимірювання (розбіжностей, динаміки та варіації, нерівномірності та концентрації, інтенсивності) та критеріями нормованості, універсальності, чутливості, спрямованості, що сприяє проведенню комплексної оцінки змін елементів ТРП за якісними та просторово-часовими характеристиками (с. 116–119);

чітко визначену сутність освітньо-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам робочих місць (наявність необхідного освітньо-кваліфікаційного рівня, професійної підготовки та майстерності для якісного виконання функціональних обов'язків, визначених посадовою інструкцією); запропоновану класифікацію варіантів відповідності/невідповідності характеристик фахівців потребам роботодавця в контексті продуктивності зайнятості (с. 370-376); методичні підходи до вимірювання освітньо-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам робочих місць (с. 205-229).

З використанням запропонованого інструментарію автором проведено дослідження професійно-кваліфікаційної відповідності робочої сили потребам ринку, визначено рівні горизонтальної та вертикальної невідповідності (с. 384-387), встановлено дисбаланс у вигляді недостатньої та надлишкової кваліфікації що знижують продуктивність праці, ідентифіковано перелік актуальних для роботодавців компетенцій (с. 397-414).

Новим науковим результатом практичної спрямованості є удосконалений механізм взаємодії ТРП та ринку освіти, який базується на активізації

соціального діалогу сторін, зацікавлених у збалансуванні попиту та пропозиції на кваліфікованих фахівців. Цей механізм, серед іншого, передбачає удосконалення національної системи кваліфікацій та оновлення процесу підготовки (перепідготовки), підвищення кваліфікації кадрів (с. 435-456).

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Структура дисертації є збалансованою. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням вона відповідає вимогам до написання дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

У авторефераті дисертації з достатньою повнотою та логічною послідовністю відображено зміст дисертації, розкрито основні результати, одержані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації. Структура і зміст автореферату відповідають вимогам нормативних документів.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретичні напрацювання здобувача разом з розробленим методичним і програмним інструментарієм, створюють нові, більш широкі можливості для подальших досліджень структурних трансформацій транзитивного ринку праці, гнучкості зайнятості та оцінювання освітньо-кваліфікаційних дисбалансів між попитом і пропозицією праці. Вони можуть слугувати підґрунтям для прийняття управлінських рішень у соціально-трудої сфері, удосконалення методів регулювання транзитивного ринку праці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення, викладені дисертантом, доведено до рівня методичних розробок і рекомендацій, які можуть бути використані для обґрунтування та внесення коректив у програми стратегічного соціально-економічного розвитку країни, а їх реалізація сприятиме мінімізації негативних проявів структурних зрушень на ТРП, його гармонізації з ринком освіти, поліпшенню якості системи вищої та професійної освіти, збалансуванню попиту та пропозиції праці. Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором знайшли впровадження на державному та регіональному рівнях, про що свідчать довідки Міністерства соціальної політики України (довідка про впровадження № 22693/0/217/27 від 22 листопада 2017 р.), Міністерства освіти та науки України (довідка про впровадження Лист № 3-665 від 26 червня 2018 р.), Федерації роботодавців України (довідки про впровадження № 17-1-520/1 від 11 грудня 2017 р. та № 17-1-587 від 28 грудня 2017 р.), Державної служби зайнятості (Центрального апарату) (довідка про впровадження № 33/13/670017 від 27 листопада 2017 р.), Чернігівської ОДА (довідка про впровадження № 03-03/6151 від 22 листопада 2017 р.).

Окремі методологічні розробки здобувача отримали впровадження на міжнародному рівні. Зокрема, методологічні розробки щодо визначення

відповідності компетенцій потребам ТРП; практичні рекомендації щодо удосконалення молодіжної політики, спрямовані на розширення можливостей для отримання освіти та мінімізацію ризиків соціального відторгнення у сфері праці різних категорій населення; практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів залучення соціальних партнерів до прогнозування потреб у компетенціях з метою оптимізації попиту і пропозиції праці; а також щодо визначення методів і форм роботи з незайнятим населенням, які мають різні можливості працевлаштування використано при реалізації Програм стажування Академічного співтовариства М. Балудянського (довідка про впровадження від 7 квітня 2016 р., м. Кошице, Республіка Словаччина). Результати дисертаційного дослідження в частині суб'єктивної оцінки відповідності компетенцій працівників робочим місцям були використані у діяльності факультету міжнародних відносин Економічного університету в Братиславі (довідка про впровадження від 5 червня 2016 р., Республіка Словаччина).

Основні положення та висновки дисертації впроваджено в освітній процес факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка про впровадження №199-н від 22 грудня 2017 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

За темою дослідження опубліковано 70 наукових праць обсягом 240,8 друк. арк., в яких автору належить 76,4 друк. арк., у тому числі в індивідуальній монографії (обсягом 35,2 друк. арк.), 9 колективних монографіях, 10 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях (з них одноосібних – 9), 29 статтях у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (з них одноосібних – 24), 6 статтях у зарубіжних періодичних виданнях (у тому числі, внесених до переліку фахових видань відповідних країн – 3), 15 публікаціях в інших вітчизняних та закордонних виданнях. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Наукові положення, висновки та рекомендації пройшли достатню апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи рівень розробки наукових і методичних положень, обґрунтованість висновків і пропозицій, необхідно відмітити дискусійний характер деяких питань.

1. Досліджуючи критичні переходи на ринку праці, здобувач неодноразово наголошує, що вони так чи інакше зумовлюють низку соціальних ризиків (с. 45-62). Це коректний висновок, однак у роботі відсутні пропозиції здобувача щодо їх оцінювання: ідентифікація типових, поширених соціальних ризиків, форм їх прояву, причин та наслідків тощо. Водночас у п'ятому розділі

здобувачем запропоновані стратегії управління соціальними ризиками (с. 418-435), що виглядає дещо нелогічно. Здобувачу варто було запропонувати методичний інструментарій для типологізації та оцінювання цих ризиків і структурувати стратегії управління ними за ступенем імовірності їх настання чи поширення в суспільстві.

2. Науково-практичний інтерес викликає система показників для мультимірювання гнучкості ринку праці. Проте дещо дискусійними є показники, за допомогою яких пропонується вимірювати інституційну гнучкість (с. 67-68, додаток Б). Як відомо, інституційна гнучкість проявляється у скороченні витрат на соціальні заходи, спрощення процедур започаткування бізнесу, більшій лібералізації законодавства у сфері соціально-трудова відносин та сприяння зайнятості. Обрані автором показники оподаткування фонду оплати праці, ставок мінімальної заробітної плати та індексації заробітної плати не можуть бути надійними індикаторами для виміру інституційної гнучкості.

3. Серед ознак транзитивності ринку праці автор виокремлює зміни тривалості та структури робочого часу (с. 40-41), що дійсно є актуальною тенденцією, яка демонструє вплив сучасних форм зайнятості та інноваційної за характером праці на скорочення робочого часу. Вважаю, що доцільно було б поглибити цю тезу та розглянути її також в аналітичній частині роботи в контексті продуктивності зайнятості (с. 139-145).

4. У дисертації автор розкриває методологічні засади оцінювання структурних зрушень на ринку праці (с. 98-199). Вважаю, що цей інструментарій доцільно було б використати в аналітичній частині роботи для вимірювання масштабів, глибини та інших показників структурних зрушень ринку праці України та обґрунтувати відповідні висновки.

5. В контексті аналізу питань взаємодії ринків праці та освіти автор пропонує схему взаємодії суб'єктів зазначених ринків (с. 301). Вважаю, що зміст схеми мав би бути доповненим/уточненим в напрямі визначення конкретного кола суб'єктів взаємодії та характеру їх впливу на заклади освіти. Також дещо поверхнево в даному розділі охарактеризовані передбачені в схемі методи, інструменти, форми взаємодії та напрями оцінки ефективності взаємодії ринків праці та освіти.

6. Автор справедливо зазначає, що продуктивний рух індивіда по власній професійно-освітній траєкторії часто уповільнюється або взагалі стає обмеженим через помилки на етапі вибору напрямку освіти та майбутньої професії. В цьому контексті доцільно було б обґрунтувати напрями удосконалення Концепції профільного навчання в Україні та інноваційні методи сприяння професійному самовизначенню у середній та старшій школі.

7. Окремі параграфи роботи, які мають характер теоретичного обґрунтування значно переобтяжені цитуванням наукових публікацій та нормативних документів (п. 2.4 та п. 3.3) без критичного ставлення автора до них та формулювання стійкої авторської позиції.

Зазначу, що наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності проведеного Ільч Людмилою Миколаївною дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Дисертантом успішно вирішено завдання щодо розробки теоретико-методичних і методологічних засад дослідження структурних зрушень транзитивного ринку праці, а також розробки практичних рекомендацій щодо його регулювання.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ільч Людмили Миколаївни на тему «Структурні трансформації транзитивного ринку праці: теорія і методологія регулювання» є самостійною, завершеною працею, яка характеризується актуальністю, достатнім ступенем обґрунтованості, достовірністю основних положень, висновків і рекомендацій, науковою новизною отриманих результатів та повнотою їх викладення в наукових публікаціях.

Тема дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Наукові результати одержані автором особисто і полягають у розробці нових теоретико-методологічних і методичних засад дослідження структурних трансформацій транзитивного ринку праці та обґрунтуванні прикладних рекомендацій щодо його регулювання. Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що основні положення, викладені автором у дисертації, доведено до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій.

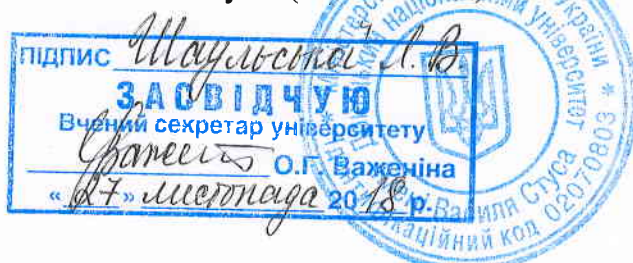
За своїм теоретичним, методологічним та практичним рівнем дисертація на тему «Структурні трансформації транзитивного ринку праці: теорія і методологія регулювання» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, (пункти 9, 10, 12, 13 і 14) до докторських дисертацій.

Автореферат дисертації Ільч Людмили Миколаївни та публікації автора відображають основний зміст роботи. Автореферат не містить положень, що не відображені в дисертації і оформлений відповідно до встановлених вимог.

Автор дисертації Ільч Людмила Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент

д.е.н., професор,
декан економічного факультету
Донецького національного університету
імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Л.В. Шаульська